Małgorzata Chen-Wincławska
Krystyna Polacka
Janusz Rulka

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

PROGRAM NAUCZANIA DLA KLAS IV–VI
SZKOŁY PODSTAWOWEJ

ROŻAK
WYDAWNICTWO

© Copyright by Wydawnictwo Marek Rożak Sp. z o.o.

Recenzenci:
dr Jarosław Dumanowski
dr hab. Danuta Musiał
dr Stanisław Roszak

Wydanie I

ROŻAK
WYDAWNICTWO

Infolinia dla nauczycieli 0 801 88 10 10
www.rozak.com.pl, e-mail: wmr@rozak.com.pl
ul. Spacerowa 50, 83-010 Straszyn k. Gdańska

SPIS TREŚCI

Charakterystyka programu: cele, dobór i układ treści kształcenia, cezura 5
Standardy edukacyjne (opis osiągnięć uczniów) 7
Treści kształcenia przedmiotu „historia i społeczeństwo” dla klas IV–VI 9
Klasa IV 9
Klasa V 12
Klasa VI 16
Szczegółowe cele kształcenia w ujęciu operacyjnym 20
Klasa IV 20
Klasa V 25
Klasa VI 35
Procedury osiągania celów kształcenia 41
Strategie i metody kształcenia, środki kształcenia 41
Powtarzanie i utrwalanie materiału 41
Kontrola i ocena osiągnięć uczniów. Cele, sposoby, kryteria ocen 41
Uwagi o realizacji programu 43
Ścieżki edukacyjne: regionalna, prozdrowotna i ekologiczna, czytelnicza i medialna 43

AUTORZY PROGRAMU

Dr Małgorzata Chen-Wincławska – nauczyciel akademicki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Specjalizuje się w dydaktyce historii. Autorka licznych artykułów naukowych.

Mgr Krystyna Polacka – pracownik naukowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Specjalizuje się w dydaktyce historii.

Prof. dr hab. Janusz Rulka – profesor zwyczajny Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego. Autor kilkunastu monografii i podręczników oraz ponad 120 artykułów naukowych. Specjalizuje się w dydaktyce historii i wiedzy obywatelskiej.

CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU: CELE, DOBÓR I UKŁAD TREŚCI KSZTAŁCENIA, CEZURA

Program nauczania przedmiotu „historia i społeczeństwo", opracowany na bazie *Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjum MEN* z 15 lutego 1999 roku, ma charakter propedeutycznego wstępu do systematycznego kursu historii i wiedzy o społeczeństwie w gimnazjum.

Zadaniem szkoły i nauczyciela realizującego ten przedmiot jest:

1. rozbudzenie u uczniów zaciekawienia i zainteresowania historią i sprawami społecznymi;
2. wytworzenie związków emocjonalnych z małą i dużą ojczyzną;
3. wykształcenie umiejętności dostrzegania znamion przeszłości w różnych dziedzinach życia współczesnego człowieka pozwalających rozumieć korzenie współczesnej cywilizacji europejskiej;
4. wykształcenie nawyków umiejętnego posługiwania się różnymi źródłami informacji, które dostarczają wiedzy o ludziach, faktach i wydarzeniach minionych, jak i dziejących się tu i teraz.

Kierując się wymaganiami reformy szkolnej, autorzy w konstruowaniu programu przyjęli dwie zasady:

1. niewiele pod względem ilości, ale wiele pod względem jakości (stąd surowa selekcja treści kształcenia);
2. hierarchiczny porządek w strukturach wiedzy (stąd taksonomiczny układ celów kształcenia).

W proponowanych treściach kształcenia w szkole podstawowej uwzględniono spektakularne osiągnięcia cywilizacyjne człowieka od starożytności do czasów współczesnych, a także wydarzenia i zjawiska z dziejów politycznych powszechnych i polskich, charakterystyczne dla poszczególnych epok historycznych. Taki dobór treści wydaje się atrakcyjny dla uczniów, ponadto pozwala na wyjaśnienie genezy współczesnej cywilizacji i kultury europejskiej oraz dostrzeżenie przez uczniów postępu w wielu dziedzinach życia ludzkiego.

Treści kształcenia w klasie IV skupione są na problematyce najbliższej uczniowi i dotyczą: współczesności i przeszłości własnej rodziny, środowiska lokalnego, regionu i państwa, życia codziennego Polaków obecnie oraz w przedziałach czasowych 100 i 500 lat temu.

Wyróżniono tu dwa działy:

1. Odkrywamy nasze małe i duże ojczyzny.
2. Życie codzienne ludzi.

Układ treści w klasie IV jest koncentryczny i retrogresywny. Wyróżniono pięć koncentrów:

1. Rodzina.
2. Środowisko lokalne.
3. Środowisko regionalne.
4. Państwo.
5. Życie codzienne.

Retrogresywność wyraża się w układzie treści od współczesności do przeszłości, a więc od tego, co jest uczniowi bliskie i znane, do dalszego, nieznanego.

W klasie V uczniowie odbywają wędrówki w czasie i przestrzeni od starożytności aż po wiek XIX, podczas których zapoznają się z dziedzictwem cywilizacji i kultury europejskiej.

Treści kształcenia zgrupowane w obrazy ukazują uczniom:

1. Źródła historyczne.
2. Dziedzictwa: starożytności, średniowiecza i czasów nowożytnych (z dziejów powszechnych i Polski).
3. Dziedzictwo XIX wieku – u progu współczesnej cywilizacji.

Układ treści jest liniowy.

W klasie VI uczniowie poznają najważniejsze wydarzenia oraz dziedzictwo cywilizacji XX wieku. Program ostatniej klasy szkoły podstawowej zawiera materiał z zakresu historii politycznej, społecznej i kultury. Równocześnie pojawia się wiele tematów związanych z bieżącym życiem społecznym, gospodarczym, kulturalnym oraz ustrojem państwa. Program klasy VI kończą tematy związane z przyszłością: globalizacją ekonomii i kultury, postępem w nauce i technologii, zagrożeniami i konfliktami występującymi obecnie i grożącymi światu w przyszłości.

Treści podzielono na następujące działy:

1. W czasach wojny i pokoju.
2. „Ludzie ludziom zgotowali ten los".
3. Polska i Polacy u progu trzeciego tysiąclecia.
4. Stulecie bohaterów.
5. Życie ludzi na przełomie XX i XXI wieku.

Układ treści kształcenia w klasie VI jest liniowy, chronologiczny, o cechach zwiększonej systematyczności w stosunku do klasy V. Treści kształcenia w klasach IV–VI usystematyzowano w postaci działów, jednostek metodycznych i tematycznych.

Dla programu przewidziano obudowę dydaktyczną w postaci:

1. Przewodników metodycznych (kl. IV–VI).
2. Podręczników (kl. IV–VI).
3. Zeszytów ćwiczeń (kl. IV–VI).

STANDARDY EDUKACYJNE
(OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW)

Cele ogólne	Cele szczegółowe Uczeń:
1. Słuchanie uważne ze zrozumieniem	– rozumie tekst mówiony (potrafi słuchać innych)
2. Czytanie tekstów: głośnie i ciche w celu wydobycia niezbędnych informacji i przeżyć emocjonalnych	– głośno czyta z uwzględnieniem zasad żywego słowa – rozumie tekst czytany głośno – cicho czyta i rozumie: a) teksty podręcznikowe b) gazety c) legendy, mity, baśnie, opowiadania historyczne, wiersze – selekcjonuje informacje – porządkuje informacje – dostrzega podobieństwa i różnice między współczesnością a przeszłością – odróżnia w czytanych tekstach fikcję literacką od prawdy historycznej i od rzeczywistości
3. Czytanie informacji zawartych w dziełach sztuki i architektury	– obserwuje dzieła artystyczne według ustalonego przez nauczyciela planu – rozpoznaje charakterystyczne cechy architektury i sztuki – odnosi je do określonego czasu i miejsca
4. Lokalizowanie faktów, wydarzeń i zjawisk w czasie	– umieszcza na osi czasu – rozumie pojęcia: stara i nowa era – umieszcza w przedziałach czasowych – porządkuje w układzie chronologicznym – oblicza upływ czasu – wykorzystuje tablice chronologiczne
5. Odczytywanie informacji zawartych na mapach	– czyta ze zrozumieniem znaki symboliczne zawarte na mapach, planach miejscowości, bitew (itp.) – lokalizuje na mapie fakty, wydarzenia – dostrzega wpływ położenia geograficznego i przyrodniczego na życie społeczne – dostrzega zmiany terytorialne – dostrzega zależności czasowo-przestrzenne
6. Odczytywanie informacji zawartych w innych środkach symbolicznych	– rysuje drzewo genealogiczne – odczytuje wykresy, rysunki, np. plany sytuacyjne, plany miast – posługuje się schematem i tabelą w celu porządkowania wydarzeń

Cele ogólne	Cele szczegółowe Uczeń:
7. Przekazywanie wiadomości w formie ustnej	– formułuje poprawne językowo wypowiedzi: a) opowiada b) formułuje pytania c) wnioskuje d) porównuje informacje dotyczące wydarzeń i postaci e) ocenia zachowania swoje i innych, fakty i wydarzenia f) wyraża własne zdanie g) uzasadnia swoje poglądy i postawy
8. Prezentowanie wiadomości na piśmie	– formułuje poprawne odpowiedzi w formie: a) krótkiego opowiadania b) opisu c) planu prostego d) gazetki, hasła, listu
9. Prezentowanie wiadomości w postaci graficznej	– prezentuje wiadomości w formie: a) tabelki b) rysunku c) planu sytuacyjnego d) uproszczonego planu sytuacyjnego miasta, miejscowości
10. Rozumienie	Uczeń zna i rozumie: – wybrane fakty i wydarzenia z dziejów powszechnych polskich – wybrane postacie i wydarzenia z dziejów powszechnych i polskich – związki przyczynowo-skutkowe
11. Kształcenie sprawności poznawczej	Uczeń kształci: – uwagę – spostrzegawczość – wyobraźnię historyczną – myślenie konkretno-obrazowe
12. Rozwijanie cech charakteru	Uczeń kształci: – prawdomówność – pracowitość – systematyczność – dociekliwość
13. Kształtowanie postaw	Uczeń kształci: – postawę patriotyczną, patriotyzm lokalny – tolerancję – szacunek dla pracy ludzkiej – zainteresowanie przeszłością i współczesnością środowiska lokalnego, regionu, kraju, Europy – szacunek dla akceptowanych przez społeczeństwo wartości: prawdy, piękna, sprawiedliwości

TREŚCI KSZTAŁCENIA PRZEDMIOTU „HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO” DLA KLAS IV–VI

KLASA IV

I. Odkrywamy nasze małe i duże ojczyzny. Dzisiaj i w przeszłości

1. Ja – kim jestem
   Kim jestem. Kim będę. Moje zainteresowania
   Historia mojego życia. Źródła wiedzy o mojej osobie

W RODZINIE

2. Ja i moja rodzina
   Członkowie mojej rodziny, ich rola w rodzinie (obowiązki i prawa). Czynniki integrujące i dezintegrujące rodzinę
   Tradycje, zwyczaje i obyczaje rodzinne
   Źródła wiedzy o mojej rodzinie (relacje ustne, foniczne, audiowizualne, dokumenty, fotografie i inne)

3. Moja rodzina w przeszłości, czyli moi przodkowie
   Genealogia rodziny (korzenie rodzinne). Drzewo genealogiczne (dla chętnych). Tradycje, obyczaje, zwyczaje moich przodków: rodzinne, religijne, narodowe i ich korzenie

4. Pamiątki rodzinne mówią o historii moich przodków
   Źródła mówiące o dziejach przodków
   Wybitne osoby wśród moich przodków i ich rola w życiu rodziny, regionu, państwa

W REGIONIE

5. Moja miejscowość dzisiaj – miejsce, w którym mieszkam
   Położenie geograficzne, administracyjne. Charakter miejscowości
   Zajęcia ludności. Ważne instytucje administracyjne, gospodarcze, kulturalne, religijne (i inne)
   Zasłużeni obywatele mojej miejscowości
   Obyczaje i zwyczaje, tradycje w mojej miejscowości

6. Moja miejscowość w przeszłości
   Powstanie miejscowości (lokacja). Plan przestrzenny
   Zajęcia ludności. Wybitni mieszkańcy (m.in. patroni ulic i szkół)
   Legendy, baśnie, podania lokalne
   Pamiątki mówią o dziejach naszej miejscowości. Herb miejscowości

7. Mój region – moja mała ojczyzna
   Położenie geograficzne i administracyjne. Granice regionu
   Ważniejsze ośrodki życia gospodarczego, kulturalnego, religijnego i naukowego w regionie. Szlaki komunikacyjne

8. Zabytki przyrody i kultury mojego regionu
Warunki przyrodnicze regionu. Pomniki przyrody. Tereny chronione
Zabytki kultury w regionie

9. Odkrywam przeszłość mojego regionu
Historyczno-przestrzenne usytuowanie regionu 100 i 500 lat temu
Źródła wiedzy o moim regionie (zabytki i pamiątki przeszłości, muzea, skanseny)
Wybitni ludzie regionu

W PAŃSTWIE

10. Polska – mój naród, moje państwo
Położenie Polski (granice, obszar). Warunki geograficzno-przyrodnicze
Mieszkańcy Polski (zróżnicowanie regionalne). Więzi narodowe (symbole narodowe, język, kultura, religia, tradycja)
Najważniejsze władze: Prezydent, Sejm i Senat, rząd

11. Jak powstawała Polska?
Legendy i podania o początkach państwa. Pierwsi budowniczowie – Mieszko I i Bolesław Chrobry

12. Jestem Europejczykiem
Europejskie położenie Polski
Droga do zjednoczonej Europy

II. Życie codzienne nasze i naszych przodków 100 i 500 lat temu

DOMY I MIESZKANIA

1. W naszym domu i mieszkaniu
Współczesne domy i mieszkania. Znaczenie mieszkania w życiu człowieka. Urządzenia cywilizacyjne (higiena)
Historia budynku. Dom przyszłości

2. Domy i mieszkania naszych przodków
W pałacu magnaterii. W ziemiańskim dworze
W kamienicy mieszczańskiej. W chłopskim gospodarstwie

*3. Domy i wnętrza naszych przodków 500 lat temu
Na zamku rycerskim
W domu kupca i rzemieślnika
W chłopskiej zagrodzie

* Tematy z gwiazdką są fakultatywne i nie obowiązuje ich realizacja. Mogą być podejmowane, o ile zaspokajają zainteresowania uczniów.

NAUKA

1. W mojej szkole
   Moja edukacja szkolna i jej perspektywy (system szkolnictwa dzisiaj)
   Prawa i obowiązki uczniów. Moja szkoła – jej tradycja
   Zwyczaje szkolne. Kronika szkoły
2. Moi przodkowie uczą się (100 lat temu)
   Edukacja domowa. Edukacja szkolna w mieście i na wsi. Szkoły męskie i żeńskie (kwestia kobieca a studia wyższe)

*3. Moi przodkowie uczą się (500 lat temu)
   W szkole przykościelnej. Na uniwersytecie
   Przedmioty nauczania i sposoby nauczania
   Prawa i obowiązki żaków

PRACA

1. Moja rodzina pracuje
   Zróżnicowania zawodowe. Jak pracują ludzie (postęp techniczny a praca)? Dlaczego ludzie pracują? Zawód moich rodziców.

2. Moi przodkowie pracują (100 lat temu)
   Z wizytą w fabryce, gospodarstwie chłopskim, w biurze
   Wolne zawody

*3. Moi przodkowie pracują (500 lat temu)
   W warsztacie rzemieślnika
   W sklepie kupca
   Na roli

CZAS WOLNY

1. Ja i moja rodzina w czasie wolnym od nauki i pracy
   Czas wolny – wypoczynek bierny i czynny (zróżnicowane formy wypoczynku)
   Rozrywki i zabawy

2. Jak spędzali czas wolny nasi przodkowie 100 lat temu?
   Formy spędzania wolnego czasu przez różne grupy społeczne: ziemian, mieszczan, chłopów

*3. Jak spędzali czas wolny nasi przodkowie 500 lat temu?
   Formy spędzania wolnego czasu:
   – szlachta (rycerstwo) – turnieje, łowy, uczty
   – mieszczanie – cechy
   – chłopi – zabawy ludowe związane z obyczajami i zwyczajami

KLASA V

Podróże w czasie i przestrzeni

I. O TYM, CO KAŻDY POWINIEN WIEDZIEĆ NA POCZĄTKU PODRÓŻY

1. Skąd wiadomo, co się zdarzyło w przeszłości?
   Rodzaje źródeł historycznych

2. Świat przed wiekami, czyli jak liczymy lata
   Sposoby określania dat wydarzeń historycznych
   Nazwy epok historycznych

3. Z mapą w ręku
   Znaczenie map
   Rodzaje map
   Sposoby posługiwania się mapą

II. DZIEDZICTWO GREKÓW I RZYMIAN

1. Świat Greków, czyli skąd się wzięła Europa
   Mit o porwaniu Europy
   Greckie miasto-państwo

2. Spotkanie z Odyseuszem
   Homer i jego poematy
   Podróże z Odyseuszem

3. Igrzyska olimpijskie
   Na antycznych arenach sportowych

4. W greckim teatrze
   Święta pod opieką boga Dionizosa
   Teatry antyczne
   Aktorzy

*5. Waleczny król Aleksander, czyli o tym, jak świat stał się grecki
   Marzenie Aleksandra
   Wyprawa ku granicom znanego świata

6. W starożytnej Aleksandrii
   Aleksandria – największe miasto świata hellenistycznego
   Król Ptolemeusz i uczeni

7. Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu
   Miasto na siedmiu wzgórzach
   Sukcesy rzymskich budowniczych

*8. Zaginione miasta
Życie w cieniu Wezuwiusza
Do akcji wkraczają archeolodzy

9. Świat śródziemnomorski stał się chrześcijański
Wyznawcy jedynego Boga
Chrześcijanie: Jezus z Nazaretu i jego zwolennicy
Mieszkańcy cesarstwa rzymskiego stają się chrześcijanami

III. DZIEDZICTWO WIEKÓW ŚREDNICH

*1. Chrzest pogańskiej Europy
Plemiona germańskie na gruzach cesarstwa
Chrzest Chlodwiga i jego rola dla państwa Franków
Koronacja Karola Wielkiego na cesarza

2. Mieszko i Włodzimierz
Legenda o Czechu, Lechu i Rusie
Plemiona słowiańskie, ich mity i wierzenia
Chrzest Polski i chrzest Rusi

3. Niespełnione marzenia Ottona III
Zjazd w Gnieźnie
Marzenia o zjednoczeniu Europy

*4. Kronikarz Gall i jego historie
Roczniki i kroniki – pierwsze źródła pisane
Kronika Galla Anonima – pochwała dobrego władcy

*5. Król Francji i jego rycerze
Książęta, hrabiowie, rycerze – wasale królewscy
Życie codzienne w średniowiecznym zamku
Kultura rycerska (wzorce osobowe, obyczaje)

6. Państwo wielkiego mistrza
Powstanie i rozwój zakonu krzyżackiego
Osiągnięcia w administracji, gospodarce (miasta, zamki, kościoły), wojskowości

7. Katedra i jej budowniczowie
Rozwój techniki budowlanej
Budowle romańskie
Rzemieślnicy i artyści

8. W średniowiecznym mieście
Wygląd miasta średniowiecznego
Mieszkańcy miasta – prawa i obowiązki
Praca i zabawa w średniowiecznym mieście

9. Ostatni Piast na tronie polskim
   Sukcesy i porażki Władysława Łokietka
   Osiągnięcia polityczne, gospodarcze, kulturalne Kazimierza Wielkiego

IV. DZIEDZICTWO CZASÓW NOWOŻYTNYCH

1. Krzysztof Kolumb i królowa Izabela
   Wiedza i wyobrażenia Europejczyków o innych ludach
   Odkrycie Ameryki i jego skutki

2. Poruszyć Ziemię
   Średniowieczne wyobrażenie o wszechświecie
   Mikołaj Kopernik

3. Mistrz Leonardo da Vinci
   Odrodzenie ideałów starożytności
   Wynalazki i dzieła sztuki
   Leonardo – człowiek renesansu

4. Na sejmie w Lublinie
   Szlachta i jej przywileje
   Sejmiki i sejmy
   Demokracja szlachecka

5. W obronie tolerancji
   Spory wyznaniowe w XVI w.
   Konfederacja warszawska
   Tradycje polskiej tolerancji

6. Bohater i zdrajca
   Radziejowski i Czarniecki w czasach potopu szwedzkiego
   Różne postawy wobec najeźdźcy: Hieronim Radziejowski, Stefan Czarniecki

7. Król-Słońce buduje pałac w Wersalu
   Wersal – rezydencja królewska Ludwika XIV
   Rozwój kultury i sztuki francuskiej
   Ludwik XIV – rządy jednostki

8. Jabłko Izaaka Newtona
   Odkrycie Izaaka Newtona
   Początki nowoczesnej nauki

9. Jan III Sobieski pod Wiedniem
   Odsiecz wiedeńska 1683 r.

10. Konstytucja 3 maja
Próby reformy państwa szlacheckiego
Sejm Czteroletni

11. Ostatni król Rzeczypospolitej
Stanisław August Poniatowski – polityk, mecenas
Rozbiory Polski

12. Przysięga Jerzego Waszyngtona
Konstytucja amerykańska: ustrój, prawa i obowiązki obywateli

V. WIEK XIX – U PROGU WSPÓŁCZESNEJ CYWILIZACJI

1. Dał nam przykład Bonaparte...
Legiony polskie
Mazurek Dąbrowskiego

2. Na paryskim bruku
Powstanie listopadowe
Literatura i sztuka polska na emigracji

3. Bić się czy nie bić?
Postawy wobec zaborcy (Wielopolski i Traugutt) w powstaniu styczniowym

*4. Historia jednego wozu
Postawy wobec germanizacji (ks. Wawrzyniak, Drzymała, Cegielski)

5. Miasto Łódź
Rozwój przemysłu (przyczyny, skutki)
Wygląd miasta przemysłowego
Życie codzienne robotników

*6. Królowa Wiktoria i jej poddani
Londyn w czasie panowania królowej Wiktorii
Angielskie panowanie nad światem – kolonie

*7. Północ-Południe
Wojna między stanami
Problem niewolnictwa – Abraham Lincoln
Ameryka – krajem wolności i „ziemią obiecaną” Europejczyków

8. Fabryka wynalazków Tomasza Edisona
Wynalazki Tomasza Edisona
Najwięksi uczeni i wynalazcy XIX w.

KLASA VI

Sukcesy i porażki naszych czasów

I. WIEK XX – W ŚWIECIE NASZYCH DZIADKÓW I RODZICÓW

1. I wojna światowa
   Wrogie obozy
   Charakter wojny
   Technika w służbie zniszczenia

2. Wersal 1919 r. – nowy porządek w Europie
   Nowa mapa polityczna Europy
   Sprawa polska w Wersalu (Roman Dmowski)

*3. Przemiany kulturowe w Europie po I wojnie światowej
   Zmiana stylu życia powojennego społeczeństwa
   Emancypacja kobiet
   Technika i sztuka

4. „Z trudu naszego i znoju Polska powstaje, aby żyć”
   Czyn zbrojny Polaków: Legiony Piłsudskiego

5. Walka Polaków o granice państwa
   Powstanie wielkopolskie, powstania śląskie (W. Korfanty)
   Wojna polsko-bolszewicka

6. W Polsce niepodległej
   Obszar, granice, sąsiedzi Polski
   Polska – państwem wielu narodów
   Zniszczenia wojenne

7. Konstytucja marcowa 1921 r.
   Polska państwem demokracji parlamentarnej
   Prawa i obowiązki obywateli

8. Społeczeństwo II Rzeczypospolitej
   Mieszkańcy wsi i miast – praca, szkoła, rozrywka

9. Budujemy Gdynię
   Budowa Gdyni (E. Kwiatkowski), COP

10. Nauka i kultura w II Rzeczypospolitej
    Osiągnięcia w dziedzinie nauki – matematyka
    Literatura, teatr, film

II. „LUDZIE LUDZIOM ZGOTOWALI TEN LOS”

1. Wiek zbrodni i okrucieństwa
   Metody sprawowania władzy w Rosji
   Stalin, Hitler – ich wpływ na życie społeczeństwa
   Dwie wojny totalne
   Komunizm
   Faszyzm
   Holocaust

2. Polski wrzesień 1939 roku
   Agresja niemiecka i radziecka na Polskę
   Polacy wobec inwazji (żołnierze i cywile w obronie niepodległości)

3. Najeźdźcy rządzą okupowanym krajem
   Podział Polski przez okupantów
   Terror i eksterminacja ludności (obozy)

4. Życie społeczeństwa polskiego pod okupacją hitlerowską
   Życie codzienne
   Tajne nauczanie
   Życie kulturalne w podziemiu
   *Polskie państwo podziemne

5. Okrucieństwo działań wojennych
   Totalny charakter wojny
   Wynalazki techniczne w służbie wojny. Bomba atomowa

6. Powstanie w getcie warszawskim
   Życie codzienne w getcie
   Żydzi w walce z okupantem hitlerowskim

7. Polskie drogi do wolności
   Lotnicy pod niebem Anglii
   „Czerwone maki na Monte Cassino”
   Polska flaga na gruzach Berlina

8. Warszawa walczy
   Powstanie warszawskie
   Walki powstańcze. Ludność cywilna w powstaniu warszawskim

9. Powojenne urządzanie świata
   Jałta – Polska w strefie wpływów radzieckich (w bloku wschodnim)

10. Organizacja Narodów Zjednoczonych jako próba zapobiegania okrucieństwom
    Geneza, cele
    Rola ONZ we współczesnym świecie

11. Życie Polaków w Polsce Ludowej
    Brak swobód obywatelskich
    Trudności życia społecznego
    Pozytywy PRL

12. Polacy noszą „oporniki"
    „Solidarność". Lech Wałęsa jako symbol niezłomności
    Wydarzenia sierpniowe
    Konfrontacja władz komunistycznych ze społeczeństwem – stan wojenny
    Przy okrągłym stole

III. POLSKA I POLACY U PROGU III TYSIĄCLECIA

1. Polska niepodległa i suwerenna
   Narodziny III Rzeczypospolitej (4.06.1989 r.)
   Wojska radzieckie opuszczają Polskę
   Polska w NATO (12.03.1999 r.)

2. Konstytucja III Rzeczypospolitej – państwo prawa. Samorządy

3. Nasza miejscowość w okresie przemian

4. Gospodarka wolnorynkowa i jej skutki

5. Droga do zjednoczonej Europy
   Unia Europejska
   Polacy wobec integracji z Europą – razem czy osobno?

IV. STULECIE BOHATERÓW

*1. Jak wiele zależy od ludzi?
   Bohaterowie XX wieku znani i bezimienni (wg wybranych przykładów) – prawda, dobro, piękno i sprawiedliwość w otaczającym świecie

2. Zwyciężajcie nienawiść miłością
   Mahatma Ghandi
   Przeciw segregacji rasowej
   Martin Luter King

3. Pielgrzym naszych czasów
   Konflikty religijne i ich przezwyciężanie
   Jan Paweł II – papież pokoju i pojednania
   Matka Teresa z Kalkuty

4. Najwybitniejsi Polacy XX wieku
   Ranking. Ludzie polityki, nauki, kultury
   Polscy nobliści

V. ŻYCIE NA PRZEŁOMIE XX i XXI WIEKU

1. U progu ery kosmicznej
   W epoce samochodów, szybkich pociągów, ponaddźwiękowych samolotów, rakiet, statków kosmicznych i stacji orbitalnych, podróż w kosmos

2. W świecie komputerów
   Komputer w domu, szkole, pracy
   Szanse i zagrożenia

3. W świecie sztuki i architektury

4. Świat rozrywki
   Muzyka naszych czasów
   Kultura masowa: radio, telewizja, film

*5. Moda i jej dyktatorzy
   Ewolucja w stylach ubierania się ludzi

6. Nadzieje i zagrożenia naszej cywilizacji
   Ochrona środowiska naturalnego

7. Społeczeństwo naszych czasów – nadzieje i zagrożenia
   Społeczeństwo demokratyczne (prawa i obowiązki obywateli)
   Wolność i jej granice

SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA W UJĘCIU OPERACYJNYM

KLASA IV

ODKRYWAMY NASZE MAŁE I DUŻE OJCZYZNY			
W rodzinie	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Ja – kim jestem	– ważne wydarzenia ze swego życia – źródła informacji o współczesności i przeszłości ucznia	– że każdy ma cele, do których dąży – że każdy ma swoją historię	– znaleźć źródła informacji o sobie – napisać swój życiorys – zlokalizować na mapie miejscowość, w której się urodził
Ja i moja rodzina	– obowiązki i prawa członków rodziny – czynniki integrujące i dezintegrujące rodzinę	– wartość rodziny w życiu człowieka – przyczyny trwałości i rozpadu rodziny	– rozróżnić prawa i obowiązki członków rodziny – wymienić rodzaje więzi rodzinnych – wyrazić własne zdanie na temat praw i obowiązków w rodzinie
Moja rodzina w przeszłości, czyli moi przodkowie	– korzenie rodziny i jej zwyczaje	– ciągłość trwania rodziny	– narysować drzewo genealogiczne – opowiedzieć o tradycjach rodziny
Pamiątki rodzinne mówią o historii moich przodków	– najważniejsze wydarzenia rodzinne i zasługi przodków	– rolę członków rodziny w życiu najbliższych, społeczności lokalnej i pozalokalnej – rolę źródeł w poznawaniu dziejów rodziny	– wyszukać źródła potrzebne do napisania historii rodzinnej – dokonać selekcji źródeł
W regionie	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Moja miejscowość dzisiaj – miejsce, w którym mieszkam	– położenie miejscowości – jej tradycje i obyczaje miejscowej ludności	– konieczność ochrony miejsca zamieszkania (środowiska przyrodniczego i zabytków historycznych)	– zlokalizować na mapie miejsce zamieszkania – na podstawie własnych pomysłów zaprojektować zmiany upiększające miejscowość – narysować prosty plan miejscowości (dzielnicy)

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Moja miejscowość w przeszłości	– genezę powstania miejscowości – najważniejsze wydarzenia historyczne	– genezę i najważniejsze przemiany miejscowości	– umiejscowić na linii chronologicznej datę powstania – obliczyć czas istnienia miejscowości – opowiedzieć legendę m.in. dotyczącą miejscowości
Mój region – moja mała ojczyzna	– najważniejsze ośrodki życia gospodarczego i kulturalnego regionu	– rolę regionu w życiu jego mieszkańców	– wskazać region na mapie – określić jego położenie – dokonać prezentacji regionu – przygotować gazetkę o regionie
Zabytki kultury i przyrody mojego regionu	– przyrodnicze walory regionu – zabytki architektury	– rolę człowieka w ochronie zabytków oraz pomników przyrody	– zlokalizować na mapie regionalne zabytki kultury i pomniki przyrody – zrobić rejestr zabytków – wykonać album – *wykonać projekt ochrony zabytków w najbliższej okolicy
Odkrywam przeszłość mojego regionu	– przynależność polityczną regionu 100 i 500 lat temu – najważniejsze fakty z dziejów regionu – bohaterów regionu i ich dokonania	– rolę regionu w przeszłości	– zlokalizować na mapie region – opowiedzieć o zasługach wybitnych jednostek w regionie
W państwie	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Polska – mój naród, moje państwo	– zróżnicowanie regionalne – symbole narodowe, hymn – najważniejsze organy władzy państwowej	– odrębności regionalne	– zlokalizować na mapie Polskę – określić jej położenie – na mapie konturowej zaznaczyć stolicę państwa, region i miejscowość, w której mieszka – zaśpiewać fragment hymnu narodowego

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Jak powstawała Polska?	– legendę o Lechu, Czechu i Rusie – przyczyny i skutki chrztu Polski i koronacji Chrobrego	– różnicę między legendą a prawdą o powstaniu Polski	– zlokalizować na mapie granice państwa polskiego za Bolesława Chrobrego – zlokalizować Gniezno i Poznań – obliczyć upływ czasu od tych wydarzeń – porównać ceremonię chrztu w czasach Mieszka i współcześnie – zainscenizować koronację Bolesława Chrobrego
Jestem Europejczykiem	– miejsce Polski w Europie	– Polska od zawsze była w Europie – nie możemy pozostać w izolacji wobec jednoczenia się Europy	– zlokalizować na mapie Europę – uzasadnić, dlaczego Polacy powinni dążyć do integracji z Europą – przedstawić swój pogląd na temat integracji z Europą
ŻYCIE CODZIENNE NASZE I NASZYCH PRZODKÓW 100 I 500 LAT TEMU			
Domy i mieszkania	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
W naszym domu i mieszkaniu	– znaczenie mieszkania w życiu człowieka	– znaczenie mieszkania dla człowieka – prospołeczne i aspołeczne zachowania mieszkańców domów	– opisać budynek, w którym mieszka – wskazać najciekawsze budowle w okolicy – zaprojektować dom przyszłości
Domy i mieszkania naszych przodków 100 lat temu		– związek między pozycją społeczną a sposobem mieszkania i życia ludzi	– odróżniać pałac od kamienicy i chłopskiej zagrody – dostrzegać podobieństwa i różnice w budownictwie w XIX i XX wieku

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
***Domy i wnętrza naszych przodków 500 i więcej lat temu**	– warunki mieszkania w średniowieczu	– związek między pozycją społeczną a sposobem mieszkania i życia ludzi	– wyszukać średniowieczne budowle w swojej okolicy – porównać architekturę współczesną z architekturą średniowieczną
Nauka	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
W mojej szkole	– pojęcia: kronika – prawa i obowiązki ucznia – ważniejsze wydarzenia z życia szkoły	– związek między wykształceniem a awansem społecznym	– opracować i przedstawić projekt szkoły marzeń
Moi przodkowie uczą się (100 lat temu)	– rodzaje edukacji w XX wieku		– porównać edukację współczesną i w XIX wieku
***Moi przodkowie uczą się (500 lat temu)**		– specyfikę średniowiecznych szkół – szkoła przywilejem dla wybranych	– porównać obowiązki i prawa żaków i współczesnych uczniów i studentów – zlokalizować na mapie Kraków – obliczyć, ile lat upłynęło od powstania Uniwersytetu Jagiellońskiego
Praca	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Moja rodzina pracuje	– współcześnie uprawiane zawody – udogodnienia techniczne w pracy	– praca źródłem dobrobytu narodu i obywateli – konieczność rzetelnej pracy	– wyjaśnić przysłowie: „Bez pracy nie ma kołaczy”
Moi przodkowie pracują (100 lat temu)	– obrazy pracy ludzi z różnych warstw społecznych	– uciążliwości i udogodnienia techniczne w pracy w XIX w.	– opisać pracę w fabryce, gospodarstwie chłopskim, w biurze (na podstawie dostępnych źródeł informacji)

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
***Moi przodkowie pracują (500 lat temu)**	– rodzaje pracy w poszczególnych grupach społecznych	– specyfikę pracy w XV wieku (praca ręczna)	– na podstawie dostępnych źródeł informacji opisać pracę rzemieślnika, kupca, chłopa – wykazać różnice między pracą ludzi w XV i XX wieku – wymienić zawody, które przetrwały do dziś
Czas wolny	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Ja i moja rodzina w czasie wolnym od nauki i pracy	– zróżnicowane sposoby wypoczynku dorosłych i dzieci	– znaczenie wypoczynku	– opisać sposoby spędzania wolnego czasu przez rodzinę – przekonać rówieśników do aktywnego spędzania wolnego czasu
Jak spędzali czas wolny nasi przodkowie 100 lat temu?	– sposoby spędzania wolnego czasu przez różne grupy społeczne – święta, zwyczaje, obyczaje	– zależność między formami spędzania wolnego czasu a zróżnicowaniem społecznym, porami roku – ciągłość tradycji	– opisać sposoby spędzania wolnego czasu w XIX wieku – porównać zwyczaje i obyczaje z XX wieku
***Jak spędzali czas wolny moi przodkowie 500 lat temu?**	– sposoby spędzania wolnego czasu przez różne grupy społeczne	– związek zwyczaju i obyczaju z różnymi porami roku	– wskazać podobieństwa w spędzaniu wolnego czasu w XV wieku i współcześnie

KLASA V

O TYM, CO KAŻDY POWINIEN WIEDZIEĆ NA POCZĄTKU PODRÓŻY			
Podróż w czasie i przestrzeni	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Skąd wiadomo, co się zdarzyło w przeszłości?	– sposoby rekonstrukcji przeszłości – rodzaje źródeł historycznych	– znaczenie źródeł historycznych w rekonstrukcji wydarzeń	– przyporządkować eksponat, obraz przedstawiający przedmiot, obiekt do określonego rodzaju źródeł – odczytać fragment źródła historycznego – opisać i ocenić stosunek obywateli do zachowanych źródeł historycznych
Świat przed wiekami, czyli jak liczymy lata	– sposoby datowania wydarzeń historycznych	– znaczenie chronologii w rekonstrukcji przeszłości	– uporządkować chronologicznie epoki historyczne – ocenić znaczenie chronologii w tworzeniu historii
Z mapą w ręku	– znaczenie mapy dla rozwoju żeglugi	– mapa jest źródłem wiedzy o przeszłości	– lokalizować na mapie fizycznej świata kontynenty – ocenić znaczenie zdjęć satelitarnych przy sporządzaniu map – porównać wygląd mapy Ptolomeusza i mapy współczesnej
Dziedzictwo Greków i Rzymian	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Świat Greków, czyli skąd się wzięła Europa	– położenie geograficzne Grecji	– symbolikę mitu	– opowiedzieć mit „Porwanie Europy” – zlokalizować i wskazać na mapie Grecję, Ateny – określić położenie geograficzne Grecji i Aten – selekcjonować informacje w tekście podręcznika

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Spotkanie z Odyseuszem	– wierzenia Greków	– mity historyczne źródłem wiedzy o życiu i wierzeniach Greków	– czytać cicho ze zrozumieniem tekst w podręczniku – dokonać selekcji informacji zawartych w podręczniku o przygodach Odyseusza – zlokalizować w czasie i przestrzeni przygody Odyseusza – opisać treść ilustracji w podręczniku – opowiedzieć o przygodach Odyseusza
Igrzyska olimpijskie	– podobieństwa w igrzyskach starożytnych i współczesnych	– znaczenie igrzysk olimpijskich w życiu Greków i w życiu społeczeństw obecnie – związki i różnice między igrzyskami starożytnej Grecji a nowożytnymi igrzyskami	– opisać ilustracje w podręczniku – ustosunkować się do powiedzenia: „W zdrowym ciele zdrowy duch” – dostrzec podobieństwa między igrzyskami w starożytności a nowożytnymi igrzyskami – lokalizować na osi czasu datę rozpoczęcia igrzysk w starożytnej Grecji i datę wznowienia igrzysk przez Pierre’a de Coubertin – zlokalizować Olimpię na mapie
W greckim teatrze	– teatr jako grecki wynalazek	– rolę teatru w życiu Greków – rolę teatru dziś w życiu obywateli	– wykazać podobieństwa i różnice między teatrem w starożytności a teatrem dziś

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
***Waleczny król Aleksander, czyli o tym, jak świat stał się grecki**	– osiągnięcia Aleksandra Macedońskiego	– skutki podbojów Aleksandra Macedońskiego	– zlokalizować na osi czasu panowanie Aleksandra Macedońskiego – ocenić jego osiągnięcia
W starożytnej Aleksandrii	– osiągnięcia uczonych w starożytnej Aleksandrii	– znaczenie osiągnięć cywilizacyjnych za króla Ptolemeusza	– ocenić osiągnięcia cywilizacyjne króla Ptolemeusza – wymienić te z osiągnięć, z których korzystamy dzisiaj
Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu	– legendę o założeniu Rzymu – osiągnięcia rzymskich budowniczych	– znaczenie rzymskich osiągnięć w życiu Rzymian – związek między dziedzictwem starożytnego Rzymu a cywilizacją współczesną	– zlokalizować na mapie Półwysep Apeniński, Tybr, Morze Śródziemne – obliczyć czas, który upłynął od założenia Rzymu – wymienić osiągnięcia Rzymian, z których korzystamy dziś
Zaginione miasta	– przyczyny i skutki zagłady Pompei	– znaczenie wykopalisk archeologicznych dla rekonstrukcji przeszłości	– obliczyć czas, który upłynął od zniszczenia Pompei i Herkulanum – opowiedzieć o wybuchu Wezuwiusza
Świat śródziemnomorski staje się chrześcijański	– zasady religii chrześcijańskiej – rolę Jezusa w tworzeniu nowej religii	– znaczenie upowszechniania się chrześcijaństwa – rolę apostołów w upowszechnianiu się religii chrześcijańskiej	– ustosunkować się do zasad religii chrześcijańskiej – lokalizować i wskazywać miejscowości związane z działalnością Jezusa – korelować wiedzę z lekcji religii i z innych źródeł z wiedzą uzyskaną na lekcji historii – sformować kilka zdań na temat działalności Jezusa i Pawła z Tarsu

Dziedzictwo wieków średnich	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Chrzest pogańskiej Europy	– pojęcia: poganin, legenda, cesarz, cesarstwo – legendę o przyjęciu chrztu przez Chlodwiga	– znaczenie przyjęcia chrztu przez Chlodwiga – znaczenie koronacji Karola Wielkiego na cesarza	– odróżnić z pomocą nauczyciela w w/w legendzie prawdę historyczną od fikcji literackiej – podjąć próbę oceny przyjęcia chrztu przez Chlodwiga – podjąć próbę oceny koronacji Karola Wielkiego na cesarza – zlokalizować na mapie państwo Franków i Karola Wielkiego
Mieszko i Włodzimierz	– legendę związaną z powstaniem państwa polskiego – przyczyny i skutki przyjęcia chrztu przez Mieszka I i Włodzimierza	– znaczenie chrztu dla Polski i Rusi Kijowskiej – rolę Mieszka I i Włodzimierza w kształtowaniu i umacnianiu swoich państw	– lokalizować wydarzenia na osi czasu – obliczyć czas, jaki upłynął od przyjęcia chrztu – lokalizować wydarzenia w przestrzeni i w czasie – wymienić i ocenić osiągnięcia Mieszka I i Włodzimierza – ocenić skutki przyjęcia chrztu przez Polskę i Ruś
Niespełnione marzenia Ottona III	– zamierzenia Ottona III zjednoczenia Europy	– symbolikę miniatury przedstawiającej plany cesarskie – znaczenie misji cesarza Ottona III do grobu św. Wojciecha dla cesarza i Bolesława Chrobrego	– przedstawić przyczyny i skutki zjazdu w Gnieźnie – ocenić znaczenie zjazdu w Gnieźnie – opowiedzieć o wizycie cesarza Ottona III w Gnieźnie – lokalizować wydarzenia w czasie i przestrzeni

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
***Kronikarz Gall Anonim i jego historia**	– znaczenie roczników i kronik dla tworzenia historii	– znaczenie kronik, roczników w rekonstruowaniu najstarszych dziejów państwa polskiego	– lokalizować na osi czasu okres, który opisuje Gall Anonim – wykazać różnice pomiędzy rocznikami a kroniką – wyodrębnić w kronice niezbędne informacje do opisu i oceny przedstawionego władcy
***Król Francji i jego rycerze**	– obyczaje rycerskie	– rolę rycerzy w średniowiecznej Francji	– opisać wygląd rycerza i średniowiecznego zamku – przedstawić inscenizację pasowania na rycerza – podać nazwy miejscowości w Polsce, w których do dziś zachowały się średniowieczne zamki
Państwo wielkiego mistrza	– przyczyny i skutki sprowadzenia Krzyżaków do Polski – osiągnięcia zakonu krzyżackiego	– genezę państwa krzyżackiego – skutki powstania państwa krzyżackiego dla Polski	– ocenić skutki sprowadzenia Krzyżaków do Polski – uporządkować wydarzenia chronologicznie (umieścić na osi czasu) – lokalizować wydarzenia w przestrzeni
Katedra i jej budowniczowie	– rodzaje budowli: świeckie, sakralne – style: romański, gotycki	– charakter architektury średniowiecznej: sakralny, obronny	– określić wiek i lokalizować na osi czasu style romański i gotycki – sformułować kilka zdań na temat kształcenia rzemieślników w średniowieczu i dziś

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
W średniowiecznym mieście	– wygląd średniowiecznego miasta	– znaczenie miast w średniowieczu	– narysować uproszczony plan średniowiecznego miasta – opisać wygląd średniowiecznego miasta – skonstruować kilka zdań na temat pracy i zabawy mieszczan – zlokalizować na osi czasu: powstania średniowiecznych miast – wymienić średniowieczne miasta w Polsce – na przykładzie nazw miast, ulic wykazać, że pod nazwami ukryta jest wiedza, która pozwala odtworzyć przeszłość
Ostatni Piast na tronie polskim	– osiągnięcia Kazimierza Wielkiego w odbudowie Polski	– rolę Kazimierza Wielkiego w stworzeniu silnego państwa	– zlokalizować wydarzenia na osi czasu – wymienić przyczyny i skutki utworzenia uniwersytetu w Krakowie – uzasadnić słuszność przydomka Kazimierza – „Wielki”
Dziedzictwo czasów nowożytnych	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Krzysztof Kolumb i królowa Izabela	– przyczyny i skutki wyprawy Krzysztofa Kolumba	– przyczyny i skutki wypraw Kolumba – rolę Krzysztofa Kolumba i królowej Izabeli w odkryciu nieznanego kontynentu – skutki odkrycia nowego lądu	– opowiedzieć o wyprawie Kolumba – narysować na mapie konturowej szlak podróży Krzysztofa Kolumba – obliczyć upływ czasu od podróży Kolumba do dziś

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Poruszyć Ziemię	– wpływ teorii Kopernika na zmianę wyobrażeń o wszechświecie	– znaczenie odkrycia M. Kopernika	– wyjaśnić przysłowie: „Przez trudy do gwiazd” – opowiedzieć własnymi słowami treść wskazanego epizodu historycznego z podręcznika – ocenić odkrycie M. Kopernika – lokalizować na mapie miejscowości związane z życiem i działalnością M. Kopernika
Mistrz Leonardo da Vinci	– dokonania Leonarda da Vinci	– znaczenie malarstwa Leonarda da Vinci w zapoczątkowaniu nowego sposobu malowania	– dostrzec różnice w malarstwie Leonarda da Vinci i malarzy średniowiecza – wyjaśnić, dlaczego Leonardo da Vinci był nazywany człowiekiem wszechstronnie uzdolnionym – zlokalizować na osi czasu okres twórczości Leonarda da Vinci
Na sejmie w Lublinie	– przyczyny i skutki unii w Lublinie	– sposób sprawowania władzy przez szlachtę (demokracja szlachecka) – rolę szlachty w państwie	– ocenić rolę króla w państwie polskim – wyjaśnić powiedzenie: „Szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie”
W obronie tolerancji	– znaczenie pokoju religijnego w Rzeczypospolitej	– znaczenie pokoju religijnego z 1573 r. w Polsce – wolna elekcja wzmacnia pozycję szlachty w Polsce	– umiejscowić wydarzenia w przedziale czasowym – ustosunkować się do powiedzenia: „nie będę królem malowanym” – ocenić dokonania Batorego

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Bohater i zdrajca – najazd Szwedów	– postawy H. Radziejowskiego i S. Czarnieckiego w wojnie ze Szwecją w II poł. XVII w.	– rolę H. Radziejowskiego i S. Czarnieckiego w wojnie ze Szwecją w II poł. XVII w.	– obliczyć czas trwania „potopu szwedzkiego” – ocenić postawę H. Radziejowskiego i S. Czarnieckiego – wyjaśnić powiedzenie: „Ja nie z soli, ani z roli, ale z tego, co mnie boli wyrosłem”
Król-Słońce buduje pałac w Wersalu	– cechy charakterystyczne dla stylu barokowego – sposób sprawowania władzy przez Ludwika XIV	– zasady funkcjonowania monarchii absolutnej	– określić wiek rządów Ludwika XIV – rozpoznawać charakterystyczne cechy architektury i sztuki baroku – wymienić zachowane zabytki architektury i sztuki w stylu barokowym w swojej miejscowości, regionie
Jabłko Izaaka Newtona	– największe odkrycia naukowe i techniczne w XVII w.	– znaczenie odkryć Newtona dla rozwoju nauki i techniki oraz gospodarki	– określić wiek, epokę, w której żył Newton – zlokalizować na mapie ściennej: Anglię, Cambridge, Oksford, Londyn – ocenić odkrycia Newtona – skonstruować notatkę w formie planu
Jan III Sobieski pod Wiedniem	– osiągnięcia Jana III Sobieskiego	– znaczenie zwycięstw Sobieskiego w walkach z Turkami	– wyodrębnić w tekście z podręcznika najistotniejsze informacje dotyczące ludzi i wydarzeń – ustalić przyczyny i skutki walk z Turkami – zlokalizować na mapie Chocim, Wiedeń

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Konstytucja 3 maja	– postanowienia Konstytucji 3 maja	– znaczenie przeprowadzonych reform	– ocenić znaczenie Konstytucji 3 maja
Ostatni król Rzeczypospolitej	– osiągnięcia i porażki ostatniego króla	– przyczyny i skutki rozbiorów – rolę Stanisława Augusta Poniatowskiego jako mecenasa kultury	– określić wiek omawianych wydarzeń – ocenić osiągnięcia i porażki Stanisława Augusta Poniatowskiego
Przysięga Jerzego Waszyngtona	– sposób sprawowania władzy w Stanach Zjednoczonych	– znaczenie konstytucji dla uregulowania systemu sprawowania władzy	– ocenić rolę prezydenta w amerykańskim systemie władzy
Wiek XX – u progu nowoczesnej cywilizacji	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Dał nam przykład Bonaparte...	– genezę hymnu – dążenia Polaków do odzyskania niepodległości u boku obcego państwa	– rolę Napoleona w tworzeniu Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego	– zlokalizować na mapie miejsce powstania Legionów – wyjaśnić słowa pieśni Legionów: „Dał nam przykład Bonaparte” – określić wiek, obliczyć, ile czasu upłynęło od omawianych wydarzeń
Na paryskim bruku	– najwybitniejsze osiągnięcia kulturalne Polaków na emigracji	– znaczenie wielkiej emigracji dla rozwoju kultury	– określić przedział czasowy omawianych wydarzeń – lokalizować na mapie: Francję, Anglię, Niemcy
Bić się czy nie bić?	– pojęcia: margrabia, dyktator, branka – datę: 1863 r. – przyczyny i skutki powstania styczniowego	– postawy społeczeństwa	– ocenić politykę A. Wielopolskiego i R. Traugutta

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
***Historia jednego wozu**	– sposoby walki Polaków z germanizacją i rusyfikacją	– znaczenie oporu Polaków w dążeniach do utrzymania polskości	– lokalizować na mapie ziemie zaboru pruskiego i rosyjskiego – wyjaśnić, na czym polegała germanizacja i rusyfikacja – opowiedzieć o sposobach przeciwstawiania się wynarodowieniu
Miasto Łódź	– pojęcia: fabrykant, fabryka, robotnik, rewolucja przemysłowa – życie codzienne łódzkich robotników – wygląd miasta w XIX w.	– skutki rozwoju przemysłu dla Łodzi	– porównać położenie robotników w XIX w. i dzisiaj
***Królowa Wiktoria i jej poddani**	– sposób sprawowania władzy w Anglii od XVIII w.	– powiedzenie: „Król panuje, ale nie rządzi”	– lokalizować wydarzenia na osi czasu, określić wiek – porównać życie robotników angielskich i polskich w XIX w. – wyjaśnić powiedzenie: „Król panuje, ale nie rządzi”
***Północ-Południe**	– pojęcia: secesja, wojna secesyjna – nazwy: Stany Zjednoczone, stany północne, stany południowe	– znaczenie wojny secesyjnej	– wskazać przyczyny i skutki wojny secesyjnej – ocenić skutki wojny – lokalizować wydarzenia w czasie i przestrzeni
Fabryka wynalazków Tomasza Edisona	– największe osiągnięcia naukowców w XIX w., ich wpływ na życie ludzi	– znaczenie osiągnięć naukowców	– wymienić osiągnięcia, z których korzystamy do dziś – na przykładzie M. Skłodowskiej-Curie wymienić te cechy charakteru i umiejętności, które są nieodzowne dla uczonego

KLASA VI

SUKCESY I PORAŻKI NASZYCH PRZODKÓW			
Wiek XX – w świecie naszych dziadków i rodziców	**Uczeń zna**	**Uczeń rozumie**	**Uczeń potrafi**
I wojna światowa	– główne przyczyny wojny i jej następstwa – nowe rodzaje broni	– wpływ osiągnięć technicznych na przebieg wojny – okropności wojny	– wskazać na mapie państwa ententy i centralne – scharakteryzować metody prowadzenia wojny – przedstawić skutki wojny, posługując się wykresem statystycznym
Wersal 1919 r. – nowy porządek w Europie	– postanowienia traktatu w sprawie Niemiec i Polski	– skutki postanowień w sprawie traktatu wersalskiego	– opracować notatkę z lekcji w formie tabeli: postanowienia traktatu wersalskiego wobec Niemiec i Polski – wymienić i pokazać na mapie nowe państwa europejskie
***Przemiany kulturowe w Europie po I wojnie światowej**	– przemiany stylu życia po I wojnie światowej – osiągnięcia kobiet w walce o prawa	– wpływ wojny i osiągnięć technicznych na styl życia ludzi	– opowiedzieć o stylu życia ludzi po I wojnie światowej – porównać prawa kobiet w początkach wieku z prawami kobiet współczesnych
„Z trudu naszego i znoju Polska powstaje, aby żyć”	– drogi Polaków do niepodległości: Piłsudski, Dmowski	– role wybitnych jednostek w walce o niepodległość	– wykonać kalendarz wydarzeń – na mapie konturowej zaznaczyć miejsca walk Polaków o niepodległość
Walka Polaków o granice państwa	– walki o granice zachodnie (powstania) – wojna polsko-bolszewicka	– wkład Polaków w walki o granice	– ułożyć kalendarz wydarzeń – na mapie zaznaczyć granice II Rzeczypospolitej – ocenić postawę Polaków w walce o niepodległość

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
W Polsce niepodległej	– obszar państwa – granice państwa – ludność	– trudności państwa w odbudowie po I wojnie światowej i latach zaborów – określenie „Polska państwem wielu narodów”	– pokazać na mapie obszar II RP – ocenić zniszczenia wojenne na podstawie wykresów – odczytać diagram przedstawiający procentowy skład narodowości zamieszkujących II RP
Konstytucja marcowa 1921 r.	– sposób sprawowania władzy w systemie demokracji parlamentarnej	– demokratyczny charakter państwa (prawa i obowiązki obywateli) – znaczenie Konstytucji marcowej	– narysować pod kierunkiem nauczyciela schemat struktury władzy w państwie demokratycznym
Społeczeństwo II Rzeczypospolitej	– życie codzienne ludzi na wybranych przykładach różnych społeczeństw	– zróżnicowanie społeczne ludności II RP – wpływ różnic społecznych i narodowych na style życia ludności	– porównać, wyciągnąć wnioski
Budujemy Gdynię	– najważniejsze osiągnięcia w odbudowie kraju	– doniosłość osiągnięć w dziedzinie rozwoju gospodarczego – rolę E. Kwiatkowskiego	– umie zlokalizować na mapie Gdynię – ocenić wysiłek w dziele odbudowy państwa
Nauka i kultura w II Rzeczypospolitej	– osiągnięcia w dziedzinie sztuki filmowej – Polacy na olimpiadach sportowych	– związek między rozwojem nauki, kultury, oświaty a istnieniem niepodległego państwa	– dostrzec najwybitniejsze osiągnięcia w dziedzinie nauki, kultury i sportu
„Ludzie ludziom zgotowali ten los”	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Wiek zbrodni i okrucieństwa	– sposoby sprawowania władzy w ustrojach totalitarnych	– życie ludzi w ustroju totalitarnym	– opowiedzieć o życiu ludzi w ustroju totalitarnym na podstawie dostępnych źródeł informacji – ocenić ustrój totalitarny

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Polski wrzesień 1939 r.	– przyczyny agresji – postawy Polaków w obronie niepodległości	– bohaterstwo Polaków	– *na podstawie analizy tekstu o pakcie Ribbentrop-Mołotow scharakteryzować postawę Niemiec i Rosji wobec Polski – zlokalizować na mapie kierunki agresji Niemiec i Rosji – opowiedzieć o postawach Polaków wobec agresji
Najeźdźcy rządzą okupowanym krajem	– cele polityki okupantów – sposoby osiągania celów	– cele polityki okupantów	– porównać okupację radziecką i niemiecką – wskazać podobieństwa i różnice – na mapie konturowej narysować granice podziału ziem polskich
Życie społeczeństwa pod okupacją hitlerowską		– formy obrony Polaków przed okupantem – bierny opór	– wymienić formy oporu Polaków – ocenić postawę Polaków w walce o polskość
Okrucieństwo działań wojennych	– wynalazki techniczne wykorzystane w wojnie	– wpływ wynalazków na przebieg wojny	– ocenić znaczenie wynalazków technicznych dla przebiegu działań wojennych – ukazać ich wpływ na okrucieństwo wojny
Powstanie w getcie warszawskim	– cele polityki Niemiec wobec Żydów – sposoby wyniszczania narodu żydowskiego – upadek powstania, likwidacja getta	– tragizm ludności żydowskiej	– korzystając z dostępnych źródeł informacji, opowiedzieć o życiu dziecka w getcie – wskazać źródła informacji na temat holocaustu – odczytać z mapy miejsca największych gett i obozów zagłady Żydów

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Polskie drogi do wolności	– najważniejsze miejsca walk Polaków w II wojnie światowej	– układ polskich sił zbrojnych w walce z okupantem hitlerowskim	– wyjaśnić powiedzenie Churchilla: „Jeszcze nigdy tak wielu nie zawdzięczało tak wiele tak niewielu” – wykonać notatkę w postaci kalendarza wydarzeń (pod kierunkiem nauczyciela) – ocenić postawę żołnierza polskiego – zlokalizować na mapie miejsca najważniejszych bitew z udziałem Polaków
Warszawa walczy	– przyczyny i skutki powstania	– cele powstania warszawskiego – następstwa upadku powstania	– wskazać cele powstania – wykonać kalendarz wydarzeń – na podstawie danych statystycznych przedstawić skutki powstania – obliczyć czas trwania powstania – opowiedzieć o postawach dzieci i młodzieży w powstaniu
Powojenne urządzanie świata	– polityczne skutki II wojny światowej dla Europy	– ustalenia stref wpływu źródłem nowego podziału Europy	– ocenić skutki podziału Europy dla Polski
Organizacja Narodów Zjednoczonych	– daty: 1945 – pojęcia: karta ONZ – znaczenie ONZ dzisiaj	– znaczenie ONZ w powojennym świecie	– wymienić humanitarne akcje ONZ w ostatnich czasach
Życie Polaków w Polsce Ludowej	– przejęcie władzy przez komunistów – brak swobód obywatelskich – trudności życia codziennego Polaków	– ograniczenia w życiu politycznym, gospodarczym i kulturalnym Polaków jako skutki przejęcia władzy przez komunistów	– opowiedzieć o życiu Polaków w PRL, podać przykłady popierające swoje oceny, powołując się na różne źródła

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
Polacy noszą „oporniki”	– znaczenie Solidarności w walce o demokratyzację życia i suwerenność	– że kompromis, a nie konfrontacja jest drogą rozwiązywania problemów	– ocenić postawę społeczeństwa polskiego w dążeniu do demokracji
Polska i Polacy u progu III tysiąclecia	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Polska niepodległa i suwerenna	– genezę narodzin III Rzeczypospolitej – strukturę władz	– znaczenie demokracji dla rozwoju życia politycznego, gospodarczego, kulturalnego społeczeństwa	– wyjaśnić znaczenie konstytucji dla wprowadzenia demokracji w państwie – określić cechy demokracji i sposoby jej realizowania
Nasza miejscowość w okresie przemian	– osiągnięcia i porażki w przemianach w III Rzeczypospolitej na przykładzie naszej miejscowości		– ocenić przemiany w swojej miejscowości
Droga do zjednoczonej Europy	– pojęcia: Unia Europejska – cele Unii Europejskiej – stanowisko Polski wobec Unii Europejskiej	– znaczenie integracji z Unią Europejską	– zaprezentować swój stosunek do integracji Polski z Unią – pokazać na mapie państwa członkowskie Unii – poszukać w prasie argumentów na rzecz swojego stanowiska
Stulecie bohaterów	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
Jak wiele zależy od ludzi?	– bohaterowie znani i bezimienni (na wybranych przykładach)	– wpływ jednostek na małą i dużą historię	– wyjaśnić powiedzenie: „Bohaterem się nie rodzisz, bohaterem zostajesz”
Życie na przełomie XX i XXI wieku	**Uczeń zna:**	**Uczeń rozumie:**	**Uczeń potrafi:**
U progu ery kosmicznej	– najważniejsze osiągnięcia techniczne XX wieku	– wpływ osiągnięć technicznych na sposób życia człowieka	– na przykładach z prasy wykazać wpływ osiągnięć technicznych na życie człowieka

Temat:	Uczeń zna:	Uczeń rozumie:	Uczeń potrafi:
W świecie komputerów	– szanse i zagrożenia dla ludzkości płynące z rozwoju komputeryzacji	– szanse i zagrożenia dla ludzkości płynące z rozwoju komputeryzacji	– opowiedzieć o sposobach korzystania z komputerów przez dzieci – ocenić dobre i złe skutki korzystania z komputera
W świecie sztuki i architektury	– cechy współczesnej architektury i sztuki	– wpływ stosowania nowych materiałów budowlanych na architekturę	– wyszukać przykłady w różnych źródłach informacji ilustrujące powiedzenie o „blaskach i cieniach" współczesnej sztuki
Świat rozrywki	– formy współczesnej rozrywki	– znaczenie rozrywki w życiu ludzi	– opowiedzieć o ulubionych rozrywkach, uzasadnić wybór – ocenić zachowania młodzieży uczestniczącej w różnych formach rozrywki
Moda i jej dyktatorzy	– najważniejsze trendy w modzie XX wieku (moda mini, jeans)	– wpływ mody na sposób ubierania się ludzi – związek pracy ze sposobem ubierania się	– wyjaśnić, na czym polegają zmiany w modzie w XX w. i jakie są ich przyczyny – wyjaśnić powiedzenie „nie szata zdobi człowieka" – opowiedzieć o swoim stosunku do mody
Nadzieje i zagrożenia naszej cywilizacji	– zagrożenia dla ludzkości, jakie niesie cywilizacja współczesna i reakcje społeczne	– przyczyny i skutki zagrożeń	– po przeprowadzeniu rozmów z dorosłymi wskazać zagrożenia środowiska
Społeczeństwo naszych czasów – nadzieje i zagrożenia	– genezę i następstwa różnic społecznych	– wpływ czynników gospodarczych i kulturowych na zróżnicowanie społeczne	– korzystając z dostępnych źródeł zilustrować stwierdzenie o istnieniu różnic społecznych we własnym środowisku

*Powyższy schemat celów szczegółowych w ujęciu operacyjnym stanowi propozycję, która w praktyce może być przez nauczyciela modyfikowana w zależności od możliwości poznawczych uczniów

PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA

STRATEGIE I METODY KSZTAŁCENIA, ŚRODKI KSZTAŁCENIA

Zdobywanie wiedzy o rzeczywistości przebiega prawidłowo i prowadzi do osiągnięcia wyznaczonych celów, o ile wiąże się z rozwijaniem u uczniów różnorodnych stron aktywności poznawczej (poznawanie przez odkrywanie, działanie, przeżywanie, przyswajanie). Wymaga to od nauczyciela i ucznia pełnego zaangażowania się w proces nauczania-uczenia się. Nauczyciel w zreformowanej szkole jest animatorem procesu uczenia się uczniów. Stosuje strategię i metody kształcenia w wysokim stopniu aktywizujące uczniów: nauczanie polimetryczne, nauczanie problemowe, multimedialne, a także metodę kontaktów społecznych (wywiad, spotkanie), gier dydaktycznych (burza mózgów, inscenizacja, drama), metody sytuacyjne, metody projektów, metody oparte na obserwacji, na słowie (pogadanka, dyskusja, opis). Obok form pracy lekcyjnej w szkole proponujemy organizowanie lekcji-wycieczek (istotnych w realizacji treści regionalnych) oraz organizowanie lekcji w muzeach, gdzie młodzież ma szansę bezpośredniego zetknięcia się z reliktami przeszłości. Szczególnie zalecamy nauczanie polimetodyczne.

Realizacja treści kształcenia wymaga stosowania różnorodnych środków dydaktycznych. Środki kształcenia powinny być starannie dobrane: celowe, bezbłędne merytorycznie i poprawne pod względem dydaktycznym, atrakcyjne, przystosowane do możliwości poznawczych uczniów w szkole podstawowej, wzorowo kształcące wyobraźnię uczniów oraz umożliwiające rozwój myślenia słowno-logicznego. Autorzy programu zalecają stosowanie następujących środków: podręczników, opracowań popularnonaukowych, prasy, tekstów źródłowych, map, schematów, wykresów, diagramów, ilustracji, przekazów telewizji edukacyjnej, szkolnych programów komputerowych, a także proponują wykorzystywać wszelkie relikty przeszłości znajdujące się w otoczeniu uczniów i w muzeach.

POWTARZANIE I UTRWALANIE MATERIAŁU

Powtarzanie materiału stanowi kolejny etap w kształceniu uczniów. W trakcie powtarzania powinna następować strukturalizacja wiedzy: jej systematyzowanie oraz dostrzeganie związków i stosunków między poszczególnymi faktami prostymi i złożonymi. Zaletą powtarzania jest utrwalenie i pogłębienie wiedzy, która dzięki tym zabiegom dydaktycznym staje się operatywna. Powtarzanie materiału odbywa się na lekcjach bieżących, jak również na specjalnych lekcjach powtórzeniowych.

KONTROLA I OCENA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW. CELE, SPOSOBY, KRYTERIA OCEN

Kontrola i ocena umożliwia zbadanie osiągnięć uczniów na tle wymagań programowych. Staranna analiza efektów kontroli pozwala eliminować niedociągnięcia w pracy uczniów i nauczycieli. Kontroli i ocenie podlega wiedza ucznia (zapamiętanie, rozumienie i umiejętności). Cele edukacji, jak i kryteria ocen formułowane przez program

powinny być znane uczniom i rodzicom. Ze względu na wychowawczą i motywacyjną rolę oceny szkolnej powinna być ona starannie wyważona i wzbogacona komentarzem szkolnym. Jedną z form winna być samoocena uczniów.

Kontrola osiągnięć ucznia powinna być systematyczna. Stąd zalecana jest kontrola bieżąca i okresowa. Kontrola bieżąca odbywa się stale, w różnych fazach lekcji. Kontrola okresowa odbywa się po lekcjach powtórzeniowych i obejmuje znaczny zakres materiału. Należy stosować różne formy kontroli: ustne i pisemne (np. testy). W kontroli dużą rolę odgrywają pytania i zadania stawiane uczniom, toteż ważną rzeczą jest, aby formułowane były jasno oraz aby stanowiły logiczny system uwzględniający hierarchiczny układ w strukturach wiedzy uczniów. Ukończenie przez uczniów kolejnego etapu edukacji szkolnej powinno być zakończone kontrolą wartościującą całoroczne osiągnięcia uczniów (ewaluacja osiągnięć). Ta kontrola powinna mieć charakter testowy.

UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU

Program został opracowany dla realizacji w ciągu jednej godziny lekcyjnej w klasie IV i dwóch godzin lekcyjnych w klasie V i VI (zgodnie z zaleceniami MEN z marca 2000 r.).

Wskazane jest:

a) systematyczne łączenie treści z historii lokalnej i regionalnej z historią Polski i historią powszechną,
b) elastyczne traktowanie programu, uwzględnianie zainteresowań i możliwości poznawczych uczniów,
c) uwzględnianie ścieżek edukacyjnych w realizacji programu historii,
d) wprowadzenie wycieczek oraz spotkań z przedstawicielami instytucji publicznych i świadkami historii (żywa historia).

ŚCIEŻKI EDUKACYJNE: REGIONALNA, PROZDROWOTNA I EKOLOGICZNA, CZYTELNICZA I MEDIALNA

Niżej przedstawiamy propozycje **regionalnej ścieżki edukacyjnej**:

1. Moja miejscowość w różnych okresach historycznych.
2. Dzieje szkolnictwa w regionie.
3. Fabryki, zakłady przemysłowe.
4. Rzemiosło i handel.
5. Zmiany w mojej miejscowości po 1989 r.
6. Świątynie i synagogi.
7. Zamki i pałace.
8. Skanseny.
9. Sławni obywatele.
10. Legendy i opowieści.
11. Miasto, wieś i jego (jej) mieszkańcy.
12. Do czego służy mieszkańcom samorząd?
13. Ścieżka edukacyjna prozdrowotna i ekologiczna.

KLASA IV

1. Moja miejscowość – czystość i higiena miejsca zamieszkania, zanieczyszczenie środowiska naturalnego i jego konsekwencje. Sukcesy i porażki w ochronie środowiska w mojej miejscowości.
2. Mój region – zagrożenia dla środowiska wynikające z rozwoju przemysłu i sukcesy w ochronie środowiska naturalnego.
3. Domy i mieszkania – higiena domów i mieszkań współczesnych oraz warunki życia ludzi w XIV i XV wieku.
4. Praca i wypoczynek – higiena i bezpieczeństwo pracy i wypoczynku. Zdrowotne walory aktywnego spędzania wolnego czasu.

KLASA V

1. Igrzyska olimpijskie – uprawianie sportu a zdrowie człowieka. „W zdrowym ciele zdrowy duch”.
2. Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu – osiągnięcia cywilizacyjne Rzymian w dziedzinie higieny życia codziennego.
3. W średniowiecznym mieście – higiena, wyżywienie, ubiory średniowiecznych ludzi.

KLASA VI

1. Nadzieje i zagrożenia naszej cywilizacji – wpływ rozwoju przemysłu na zagrożenia środowiska naturalnego (zanieczyszczenia wód, powietrza, gleby). Społeczne ruchy ekologiczne: Greenpeace, Zieloni. Doraźne akcje ochrony środowiska, np. Dzień Sprzątania Ziemi.

Edukacja czytelnicza i medialna

Klasy IV–VI w trakcie omawiania zagadnień: skąd wiadomo, co wydarzyło się w przeszłości.

1. Poznawanie zasobów bibliotecznych biblioteki własnej, szkolnej, osiedlowej w celu poznania wartości informacyjnej zbiorów.
2. Media – źródłem wiedzy o społeczeństwie dawniej i dziś.
3. Sposoby i środki komunikowania się ludzi dawniej i dziś.